

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2025

YEARBOOK

2025

ГОДИНА 16
БРОЈ 26

VOLUME XVI
NO 26

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2025
YEARBOOK**

**ГОДИНА 16
Бр. 26**

**VOLUME XVI
No 26**

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY**

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

проф. д-р Луסי Караниколова -Чочоровска

Издавачки совет

проф. д-р Дејан Мираковски

проф. д-р Лилјана Колева-Гудева

проф. д-р Луסי Караниколова -Чочоровска

проф. д-р Светлана Јаковска

доц. д-р Надица Негриевска

Редакциски одбор

проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта

проф. д-р Неџати Демир – Универзитет од Гази, Турција

проф. д-р Ридван Џанин – Универзитет од Едрене, Турција

проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија

проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција

проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција

проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД

проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција

проф. д-р Златко Крамарик – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска

проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска

проф. д-р Татјана Гуришиќ-Бекановиќ – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора

проф. д-р Рајка Глишица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора

доц. д-р Марија Тодорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина

доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина

проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија

м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург

проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка

доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија

проф. д-р Светлана Јаковска, проф. д-р Луסי Караниколова-Чочоровска,
проф. д-р Ева Ѓорѓиевска, проф. д-р Махмут Челик, проф. д-р Јованка Денкова,
проф. д-р Даринка Маролова, проф. д-р Весна Коцева, доц. д-р Надица Негриевска,
доц. д-р Марија Крстева, доц. д-р Наталија Поп Зариева, проф. д-р Игор Станојоски,
проф. д-р Лидија Камчева Панова

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јаковска

Одговорен уредник

доц. д-р Надица Негриевска

Јазично уредување

м-р Лилјана Јовановска (македонски јазик)

доц. д-р Сашка Јовановска (англиски јазик)

доц. д-р Наталија Поп Зариева (англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“–Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип

Република Северна Македонија

YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Editorial board

Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Ass. Prof. Nadica Negrievska, PhD

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD – University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD – University of Gazi, Turkey

Prof. Rıdvan Canım, PhD – University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD – University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD – University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD – University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer PhD – University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kona, PhD – Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD – University Josip Juraj Strossmayer, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD – University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD – Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD – Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD – University Neofit Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA – University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD – University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD – University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD,
Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD,
Prof. Darinka Marolova, PhD, Prof. Vesna Koceva, PhD, Prof. Nadica Negrievska, PhD,
Prof. Marija Krsteva, PhD, Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, Prof. Igor Stanojoski, PhD,
Prof. Lidija Kamceva Panova, PhD

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Ass. Prof. Nadica Negrievska, PhD

Language editor

Liljana Jovanovska, MA (Macedonian language)

Prof. Saska Jovanovska, PhD, (English language)

Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, (English language)

Technical editor

Slave Dimitrov

Address of editorial office

Goce Delcev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Јазик

Александра Минкова, Билјана Ивановска

МОДАЛНИТЕ ГЛАГОЛИ И ГОВОРНИТЕ ЧИНОВИ ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК
ВРЗ ПРИМЕРИ ОД РОМАНОТ „ЗАГУБЕНАТА ЧЕСТ НА КАТАРИНА БЛУМ“
ОД ХАЈНРИХ БЕЛ

Aleksandra Minkova, Biljana Ivanovska

MODAL VERBS AND SPEECH ACTS IN GERMAN LANGUAGE ON THE
BASIS OF EXAMPLES FROM THE NOVEL „THE LOST HONOUR OF
KATHARINA BLUM“ – HEINRIC BÖLL 9

Меги Димова

МОЖНИ ЕКВИВАЛЕНТНИ РЕЛАЦИИ КАЈ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ СО
КОМПОНЕНТАТА „УВО“ И НИВЕН ПРЕВОД ВО
КНИЖЕВНИ ДЕЛА ОД МАКЕДОНСКИ НА ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК

Megi Dimova

POSSIBLE EQUIVALENT RELATIONS IN PHRASEOLOGISMS WITH THE
COMPONENT «EAR» AND THEIR TRANSLATION IN LITERARY WORKS
FROM MACEDONIAN TO GERMAN 25

Nadica Aleksandrova

COMPOUND NOUNS AND THEIR USE IN THE MEDIA 33

Литература

Nadica Aleksandrova, Natalija Pop Zarieva

NATURE AND THE SUBLIME: ROMANTIC IMAGINATION IN
WORDSWORTH'S TINTERN ABBEY AND SHELLEY'S MONT BLANC 45

Јованка Денкова

КНИЖЕВНОСТА ЗА ДЕЦА КАКО МОДЕЛ ЗА УЧЕЊЕ ЗА ЖИВОТОТ
ЗА ДЕЦАТА, НО И ЗА ВОЗРАСНИТЕ

Jovanka Denkova

CHILDREN'S LITERATURE AS A MODEL FOR LEARNING ABOUT LIFE
FOR CHILDREN, BUT ALSO FOR ADULTS 55

Методика на настава

Мирјана Пачовска

ФОРМУЛИТЕ ЗА ИЗВИНУВАЊЕ ВО УЧЕБНИЦИТЕ ПО ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК

Mirjana Pachovska

APOLOGY FORMULAS IN GERMAN LANGUAGE TEXTBOOKS 71

Marija Krsteva

SITCOMS, APPEAL AND COGNITION 83

Културолоџија

Билјана Ивановска, Гзим Цафери

ТЕОРИЈАТА НА БРАУН И ЛЕВИНСОН ВО КОНТЕКСТ НА

ИНТЕРКУЛТУРНАТА КОМУНИКАЦИЈА:

КРИТИЧКИ ОСВРТ И ПЕРСПЕКТИВИ

Biljana Ivanovska, Gzim Xhaferri

THE THEORY OF BROWN AND LEVINSON IN THE CONTEXT

OF INTERCULTURAL COMMUNICATION:

A CRITICAL REVIEW AND PERSPECTIVES 91

МОДАЛНИТЕ ГЛАГОЛИ И ГОВОРНИТЕ ЧИНОВИ ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК ВРЗ ПРИМЕРИ ОД РОМАНОТ „ЗАГУБЕНАТА ЧЕСТ“ НА КАТАРИНА БЛУМ ОД ХАЈНРИХ БЕЛ

Александра Минкова¹, Билјана Ивановска²

¹ Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
e-mail: aleksandraminkova37@gmail.com

² Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
e-mail: biljana.ivanovska@ugd.edu.mk

Апстракт: Предмет на истражување во овој труд е модалниот глагол *müssen* и неговата улога при формирање на говорните чинови – асертивен, директивен, комисивен и експресивен чин во германскиот јазик. Анализата се заснова на примери од романот „Die verlorene Ehre der Katharina Blum“ од Хајнрих Бел, спореден со неговиот македонски превод „Загубената чест на Катарина Блум“ од Емилија Бојковска. Во фокусот е испитувањето на *müssen* во различни граматички структури, при што се анализира неговото деонтичко и епистемичко значење и нивното влијание врз илокуциската сила на исказите. Ваквиот пристап овозможува подлабоко разбирање на интеракцијата помеѓу граматиката и прагматиката во германскиот јазик.

Клучни зборови: *модален глагол, говорни чинови, илокуциска сила, деонтичко и епистемичко значење.*

MODAL VERBS AND SPEECH ACTS IN GERMAN LANGUAGE ON THE BASIS OF EXAMPLES FROM THE NOVEL „THE LOST HONOUR OF KATHARINA BLUM“ – HEINRIC BÖLL

Aleksandra Minkova¹, Biljana Ivanovska²

¹ Faculty of Philology, Goce Delcev University
e-mail: aleksandraminkova37@gmail.com

² Faculty of Philology, Goce Delcev University
e-mail: biljana.ivanovska@ugd.edu.mk

Abstract: The subject of this study is the modal verb *müssen* and its role in the formation of speech acts in the German language. The analysis is based on examples from the novel *The Lost Honour of Katharina Blum* by Heinrich Böll and its Macedonian translation *Изгубената чест на Катарина Блум* by Emilija Bojkovska. The focus of the research is the use of the verb *müssen* in different grammatical structures, examining both its deontic

and epistemic meanings and their influence on the illocutionary force of the speech act. This approach enables a deeper understanding of the interaction between grammar and pragmatics in the German language.

Key words: *modal verb, speech acts, illocutionary force, deontic and epistemic meaning.*

Вовед

Јазикот е основно средство за комуникација, а неговата функција е пренесување пораки, информации и разбирање на пораката од соговорникот. Науката која го проучува јазикот е лингвистиката, која се дели на повеќе дисциплини: фонетика, фонологија, морфологија, синтакса, семантика, семиотика, *прагматика* итн. Според Кусевска и Бужаровска (2020, стр. 9), прагматиката најчесто се дефинира како јазична дисциплина што го проучува јазикот во практиката. Прагматиката е научна дисциплина која го проучува јазикот во контекст, односно како контекстот придонесува за разбирањето на значењето на еден јазичен израз во вербалната комуникација помеѓу говорителот и соговорникот. (Кусевска, Бужаровска 2020, стр. 10)

Додека во лингвистиката терминот *модалност* се употребува да се означи категоријата што ја изразува релацијата на говорителот кон содржината на исказот. Со цел да се оцени вистинитоста и веројатноста на исказите служи модалноста. Модалноста се изразува со различни средства. Според Бојковска (2012, стр. 119) модалноста се изразува со лексички средства (модални глаголи, модални зборови итн.), со граматички (глаголски времиња, начини итн.) и со интонациски средства.

Во овој труд ќе се анализира модалниот глагол *müssen*, а предмет на истражување ќе биде улогата на модалниот глагол во говорните чинови во германскиот јазик врз примери од романот „Die verlorene Ehre der Katharina Blum“. Како предмет на истражување се одбира романот „Загубената чест на Катарина Блум“, за да се претстави улогата на модалните глаголи во област за која досега нема лингвистички истражувања. Модалните глаголи, според Хелбиг и Буша (1996, стр.131), се: *dürfen, müssen, mögen, sollen, wollen* и *können*, додека Енгелс (1996, стр. 463) ги вбројува *brauchen* и *werden* како модални глаголи. Во македонскиот јазик, Минова-Ѓуркова (2000, стр. 187), за модални глаголи ги смета: *може, мора, смее, сака* и *треба*, додека според Чашуле (1989) се следниве: *бидува, има, може, мора, смее* и *треба*. Во овој труд ќе се анализира модалниот глагол: *müssen* и неговата улога при формирање во говорните чинови во романот „Загубената чест на Катарина Блум“.

1. Теориска рамка

Говорните чинови се сметаат за јазични дејства, бидејќи со самото нивно изговарање ние вршиме функции со одредена цел: искажуваме некој став, поставуваме прашање, издаваме наредба, даваме предлог, замолуваме некого,

наредуваме, се поздравуваме. Серл (Searle 1969) ги прогласува говорните чинови за основни единици на јазичната комуникација.

При реализација на говорните чинови ние истовремено вршме три поврзани чина: локуција, илокуција и перлокуција. Локуцијата е самиот чин на артикулирање и се однесува на структурно идентичното значење на исказот; илокуцијата е намерата поради која говорителот го кажува исказот; додека ефектот на/од кажаното е перлокуцијата (Austin 1962, стр. 100).

Серл (1969, стр. 12–20) идентификува пет главни типови илокутивни чинови: асертивни (говорни чинови кои го обврзуваат говорителот на вистинитоста на предлогот), директиви (говорни чинови кои се обидуваат да го натераат слушателот да направи нешто), комисивни (говорни чинови што го обврзуваат говорителот на идно дејство), експресивни (говорни чинови кои ја изразуваат психолошката состојба на говорителот) и декларативни (говорни чинови кои предизвикуваат промена во светот врз основа на тоа што се изговорени). На пример, изразот *Можеш ли да го зајворииш ѝрозорецоиш?* е директивен бидејќи е наменет да го натера слушателот да направи нешто, што е побарано од него.

Во својата книга „Прагматика“, авторките Кусевска и Бужаровска даваат детален, табеларен преглед на класификацијата на говорните чинови според илокуциската сила (Кусевска, Бужаровска, 2020, стр. 116):

Табела бр. 1 Класификација на говорните чинови според нивната илокуциска сила

асертивни	директивни	комисивни	експресивни	декларативни
изјава	барање	ветување	изразување емоција	крштевање
известување	забрана	гарантирање	давање благослов	венчавање
информирање	замолување	понудување	давање и одговарање на комплимент	судење
изразување став	дозволување	прифаќање	изразување сочувство	воени смотри
инсистирање	молба	давање заклетва	жалење и осуда	отпуштање
одговор	наредување	заканување	(не)согласување	назначување
опис	понудување	одбивање	заблагодарување	обложување
порекнување	поканување		извинување	одлуки на комисии/жири
потврдување	поттикнување		колнење	отворања на нови објекти
претпоставка	предлагање		поздравување	
претскажување	советување		пофалување	
признание	сугерирање		честитање	
соопштение				
тврдење				

2. Цел на истражувањето

Предмет на истражувањето во овој труд е улогата на модалниот глагол *müssen* при формирање на говорните чинови според илокуциската сила во романот „Die verlorene Ehre der Katharina Blum“ (Böll, 2023) 60-то издание, споредено со неговиот превод на македонски јазик од Емилија Бојковска „Загубената чест на Катарина Блум“ (2017).

При анализата се поаѓа од следниве хипотези:

Хипотеза 1: Модалните глаголи во германскиот јазик играат клучна улога во одредувањето на говорните чинови, при што нивната употреба значително влијае врз прагматичкото значење и комуникативната функција на исказите.

Хипотеза 2: Во романот „Загубената чест на Катарина Блум“, модалните глаголи често се користат како средство за изразување авторитет, иронија и манипулација, што ја рефлектира социјалната динамика меѓу ликовите.

Хипотеза 3: Модалниот глагол *müssen*, може директно да влијае врз видот и интензитетот на говорниот чин, како што се наредбите, дозволите, можностите и обврските.

Хипотеза 4: Комбинацијата на модални глаголи со различни граматички структури (пасив, инфинитивни структури, конјунктив) го менува степенот на илокуциската сила во даден исказ.

3. Методологија и инструменти на истражување

Методот којшто ќе се користи во ова истражување е статистички и контрастивен, при што анализата вклучува споредување и интерпретирање на примерите. Преку контрастивна анализа ќе се утврди функцијата на модалниот глагол *müssen* во различни контексти, како и неговата улога при градењето на говорните чинови според илокуциската сила. Посебно внимание ќе се посвети на дистрибуцијата помеѓу епистемската модалност и деонтичката модалност. Ова ќе овозможи подлабоко разбирање на односот помеѓу граматичките структури и прагматичката функција на *müssen* во комуникативен контекст.

4. Деонтичката и епистемската модалност на *müssen* во говорните чинови

Вкупниот број модални глаголи, коишто се појавуваат во делото е 375, од коишто според (Кусевка, Божаровска 2020, стр. 116), според нивната класификација на говорните чинови според илокуциската сила, модалните глаголи имаат улога при градење на асертивен чин, улога при градење на директивен чин, при формирање на комисивниот говорен чин и при формирање на експресивниот говорен чин.

Важна улога на модалните глаголи при градењето на говорните чинови има и деонтичкото и епистемичкото значење на модалните глаголи.

Модалните глаголи може да изразуваат објективна и субјективна модалност, според Хелбиг и Буша (1996, стр. 132), додека според Бајбер и другите (Biber et al, 2007), модалните глаголи имаат два вида значење, деонтичкото и епистемичко. Објективната или деонтичката модалност може да изразува можност, желба, заповед, дозвола, забрана итн. Глаголот *müssen*, според Хелбиг и Буша (1996, стр. 133) изразува задолжителност за вршење на дејството, неопходност. Додека Бојковска (2012, стр. 129) забележува заповед во второ лице еднина и укинување на принудата, во одречна форма. Епистемичката модалност изразува претпоставка на говорителот. Модалните глаголи со епистемичка модалност можат да се забележат во сегашно и во минато време.

Според Дуден (2009, стр. 557), епистемичкото значење кај модалните глаголи најчесто се среќава кога модалните глаголи се користат во *Infinitiv Perfekt*:

Пример: „*Sie muss Jura studiert haben.*“ (Дуден, 2009, стр. 557)
„Таа мора да има студирано право/правни науки.“

При епистемичкото толкување, говорителот дава претпоставка, во конкретниов случај, говорителот е во потполна сигурност дека лицето има студирано правни науки. Епистемичката модалност кај *müssen* изразува степен на сигурност, убеденоста на говорителот е најголема кога се употребува *müssen*.

4.1. Формата *muß* при градење на асертивен говорен чин

Деонтичкото значење на формата *muß* во пасивни конструкции игра значајна улога при градење на асертивниот чин, односно тврдење. Ова значење ја истакнува неопходноста или нужноста на даденото дејство, но без експлицитно именување на извршителот.

Во следниве примери (1 и 2) се забележува формата *muß* во пасивни конструкции, при што субјектот е неименуван. Оваа граматичка структура ја намалува директноста и ја омекнува илокуциската сила, што резултира со поблаго тврдење наместо строга наредба.

(1) „*Damit keine Mißverständnisse entstehen, muß auch festgestellt werden, daß sowohl Else Woltersheim wie Blorna natürlich wußten, daß Katharina sich regelnrecht strafbar gemacht hatte, indem sie Götten half, unbemerkt aus ihrer Wohnung zu verschwinden.*“ (Böll, 2023, S. 58)

(1a) „За да не дојде до недоразбирања, мора да се констатира дека и Елзе Волтерсхалм, и Блорна, се разбира, знаеја дека Катарина сторила вистинско казнено дело со тоа што му помогнала на Гетен незабележано да избега од нејзиниот стан;“ (Бел, 2017, стр. 47)

(2) „*Es muß hier festgestellt und festgehalten werden, daß Samstagnachmittag und – abend fast nett verliefen, so nett, daß alle – die Blornas, Else Woltersheim und der merkwürdig stille Konrad Beiter – ziemlich beruhigt waren.*“ (Böll, 2023, S.110)

(2a) „Овде *мора* да се констатира и да се прибележи дека саботата попладнето и вечерта поминаа речиси пријатно, толку пријатно што сите – Блорнови, Елзе Волтерсхајм и необично тивкиот Конрад Бајтерс – беа особено спокојни.“ (Бел, 2023, стр. 87)

Во следниот пример (3) формата *muss* се појавува со инфинитив и деонтичко значење, со тоа и исказот е задолжителен.

(3) „Manchmal“, sagte sie neulich zu Blorna, „*muß* ich mich mit Gewalt zurückhalten, um nicht irgendeinem Seeger eine Schüssel Kartoffelsalat über den Frack oder irgendeiner Zicke eine Platte mit Lachsschnittchen in den Busenausschnitt zu kippen, damit die endlich das Gruseln lernen.“ (Böll, 2023, S. 128)

(3a) „Понекогаш“, неодамна му рече на Блорна, „*морам* со сила да се воздржувам за да не му превртам на некој шминкер врз фракот сад со салата од компири или за да не ѝ истурам на некоја прчла во деколтето чинија со парчиња лосос, за конечно да сетат како е да те лазат морници.“ (Бел, 2017, стр. 103)

Во следните примери, формата *muss* во пасивни конструкции се користи за изразување на асертивен чин – опис и деонтичка модалност. Пример (4) се укажува на тоа дека е неопходно да се забележи прекумерното внимание на медиумите. Употребата на пасив ја прави оваа констатација неутрална. Се нагласува и моќта на медиумите во обликувањето на перцепцијата за настаните. Во следните примери (5) и (6) формата *muss* изразува деонтичка модалност, иако исказите носат обврзувачки тон, пасивот ја намалува директноста и го прави исказот пообјективен.

(4) „Diese Tatsache der Über- Aufmerksamkeit der Presse *muss* hier vermerkt werden, weil nicht nur die ZEITUNG, auch andere Zeitungen tatsächlich den Mord an einem Journalisten als etwas besonders Schlimmes, Schreckliches, fast Feierliches, man könnte fast sagen wie einen Ritualmord behandelten.“ (Böll, 2023, S. 13)

(4a) „Овде *мора* да се прибележи фактот дека печатот обрна прекумерно внимание, бидејќи не само ВЕСНИК туку во другите весници навистина го прикажуваа убиството на новинар како нешто особено лошо, страшно, речиси свечено, скоро би можело да се каже, како ритуално убиство.“ (Бел, 2017, стр. 10)

(5) „Jedenfalls – das *muß* festgehalten werden – hatte der Todesherbeiführer weder mörderische noch totsclägerische, nicht einmal körperverletzende Absichten.“ (Böll, 2023, S. 102)

(5a) „Како и да е – тоа *мора* да се прибележи – предизвикувачот на смртта немаше намера да изврши ниту тешко ниту обично убиство, па дури ни да нанесе телесни повреди.“ (Бел, 2017, стр. 81)

(6) „Und es *muß* hinzugefügt werden, daß „Händchen – Halten“ hier eine vollkommen einseitige Sache ist, denn es besteht lediglich darin, daß er, wenn Katharina Akten oder Notizen oder Aktennotizen hinüberreicht, seine Hände auf ihre legt, länger, vielleicht drei-, vier- höchstens fünfzehntel Sekunden länger als üblich

wäre.“ (Böll, 2023, S. 132)

(6a) „*Mora* да се додаде и дека „држењето за раче“ овде е сосема еднострано бидејќи се состои само во тоа што кога Катарина му подава акти или белешки или белешки за акти, тој си ги остава рацете врз нејзините подолго, можеби три, четири, најмногу пет десеттини од секундата подолго отколку што би било вообичаено.“ (Бел, 2017, стр. 106)

Muss се јавува со епистемичко значење, каде што изразува висок степен на сигурност и има улога при формирање на асертивниот чин – опис, тоа се забележува во следниве примери (7 и 8):

(7) „Vor allem aber die Tatsache, daß sie ihn angeblich ohne Abschied hat gehen lassen und ihm ganz offensichtlich einen Weg aus dem Wohnblock gezeigt hat, der unserer strengen Überwachung entgangen sein *muß*.“ (Böll, 2023, S. 74)

(7a) „Но, пред сè, фактот што таа го пуштила да си оди наводно без да се поздрават и што очигледно му покажала излез од станбениот блок што *mora* да го превидел нашиот строг надзор.“ (Бел, 2017, стр. 58)

(8) „Sie *muss* einen Fluchtweg gekannt und ihn ihm gezeigt haben, außerdem bin ich sicher, daß sie für ihn – und möglicherweise für andere – als Quartiermacherin fungiert hat und genau weiß, wo er sich befindet.“ (Böll, 2023, S. 74)

(8a) „*Mora* да знаела и да му покажала излез за итни случаи, освен тоа сигурен сум дека му давала – а можеби и на други им давала – преноќиште и дека точно знае каде се наоѓа.“ (Бел, 2017, стр. 59)

Деонтичкото значење на формата *muss* се појавува при градење на асертивен чин – одговор, каде *muss* се појавува во индикатив, но без инфинитив, со тоа, дадениот исказ е задолжителен.

Примери (9) во кои *muss* има улога при градење на асертивниот чин – одговор:

(9) „Als ich sie fragte, wo sie sei, sagte sie: „Bei Else, und jetzt *muss* ich wieder zur Vernehmung.“ (Böll, 2023, S. 37)

(9a) „Кога ја прашав каде е, рече: „Кај Елзе, а сега *морам* пак на сослушување.““ (Бел, 2017, стр. 30)

4.2. Формата *müsse* при градење на асертивен говорен чин

Формата *müsse* се забележува при градење на асертивниот чин – тврдење, пример (10) формата *müsse* се појавува во пасивна форма, конјунктив I и деонтичко значење. Конјунктив I често се користи во индиректен говор и овде означува дека ова е нечие пренесено мислење или став. Пасивната конструкција покажува дека нешто треба да биде предмет на испитување, односно некој друг треба да ја истражи улогата на Катарина.

(10) „Es sei ihr klar, daß Katharinas Rolle untersucht werden *müsse*, sie frage sich aber, ob es zu verantworten sei, „ein junges Leben zu zerstören“, wie es nun geschehe.“ (Böll, 2023, S. 62)

(10a) „Ќ било јасно дека *мора* да се испита улогата на Катарина, но се прашувала дали е оправдано „да се уништува еден млад живот“, како што се случувало сега.“ (Бел, 2017, стр. 49)

Müsse, форма која е во конјунктив I има улога при градење на асертивниот чин – опис, со деонтичко значење. Примери (11, 12) *müsse* се појавува со глагол во инфинитив, се забележува должност, додека пример (13) формата *müsse* се појавува со инфинитивна конструкција перфект, со тоа се забележува силна претпоставка, односно се појавува со епистемичкото значење.

(11) „Ob sie – er wolle nun wirklich nicht wieder mit groben Andeutungen kommen, aber sie *müsse* seine Frage verstehen – dann vielleicht jemanden oder mehrere irgendwo – und wo- getroffen habe ?“ (Böll, 2023, S. 47)

(11a) „Дали – сега навистина не сакал пак да почнува со груби алузии, но таа *морала* да го разбере неговото прашање – тогаш можеби се среќавала некаде – и каде – со некого или со повеќемина ?“ (Бел, 2017, стр. 38)

(12) „Als man die unterschriebenen Vernehmungsprotokolle noch einmal durchsprach und auf mögliche Befragungslücken überprüfe, warf Dr. Korten die Frage auf, ob man denn nun nicht ernsthaft versuchen *müsse*, dieses Scheichs mit dem Namen Karl habhaft zu werden und dessen höchst obskure Rolle in dieser Sache zu untersuchen.“ (Böll, 2023, S. 71)

(12a) „Кога повторно се разгледуваа потпишаните записници од сослушувањето и се проверува во однос на можни празнини во испрашувањето, д-р Кортен го нафрли прашањето дали сепак не *ѝребало* да се направи сериозен обид да се фати тој шеик по име Карл и да се испита неговата многу опскурна улога во оваа работа.“ (Бел, 2017, стр. 57)

(13) „Nun, am Samstagabend habe Katharina ihn um seinen Wohnungsschlüssel gebeten mit der Begründung, er *müsse* doch verstehen, sie wolle einmal allein sein, ihre eigene Wohnung sei für sie tot, tot.... sie sei aber am Samstag doch bei Else geblieben und *müsse* sich die Pistole am Sonntag aus seiner Wohnung geholt haben, und zwar, als sie nach dem Frühstück und nach der Lektüre der SONNTAGSZEITUNG als Beduinenfrau verkleidet in diese Journalistenbumsbude gefahren sei.“ (Böll, 2023, S. 133)

(13a) „Но, во саботата вечерта го замолила да ѝ ги даде клучевите од својот стан со образложение дека сепак *морал* да сфати оти еднаш сакала да биде сама, оти сопствениот стан за неа бил мртов, мртов..., но во саботата сепак останала кај Елзе, а пиштолот *мора* да го зела од неговиот стан во неделата, и тоа, откако по појадокот и по читањето на НЕДЕЛНИОТ ВЕСНИК, преоблечена како бедуинка, отишла во таа новинарска биртија.“ (Бел, 2017, стр. 107)

Müsse се јавува при градење на асертивен чин – претпоставка, со епистемичко значење, пример: (14) *müsse* е во сегашно време во којунктив I со глагол во инфинитив.

(14) „Rechne man nun 2*8000 hinzu, so *müsse* ihr Kilometerstand jetzt etwa bei 72000 liegen, in Wirklichkeit aber betrage er fast 102 000 km.“ (Böll, 2023, S. 47)

(14a) „Ако се придодаделе 2*8000, тогаш состојбата на нејзиниот километражник сега ќе морала да биде 72.000, но во стварноста изнесува речиси 102.000 km.“ (Бел, 2017, стр. 38)

4.3. Формата *musst* при градење на асертивен говорен чин

Деонтичкото значење на формата *musst* има улога при градење на асертивниот чин – опис (15), се појавува со глагол во инфинитив и негација. Употребата на „*nicht müssen*“ сугерира дека соговорникот нема обврска или нужност да реагира на одреден начин.

(15) „Mein Gott, du *musst* das nicht so schwernehmen mit der ZEITUNG, auch wenn sie euch jetzt ein bißchen in die Zange nehmen.“ (Böll, 2023, S. 92)

(15a) „Господе боже, не *ѝреба* да го сфаќаш тоа со ВЕСНИК толку сериозно, макар што сега малку ве приклештија.“ (Бел, 2017, стр. 73)

4.4. Формата *musste* при градење на асертивен говорен чин

Во примерите (16) и (17) *musste* се користи во претеритум и има деонтичко значење, што укажува на дејство кое било неопходно или неизбежно во минатото. Во примерите *musste* има улога при градење на асертивниот чин – тврдење:

(16) „Später wurde die Praxis geschlossen, das Haus beschlagnahmt, ich *musste* mein Zimmer räumen.“ (Böll, 2023, S. 24)

(16a) „Подоцна ја затворија канцеларијата, ја запленија куќата, а јас *морав* да ја напуштам собата.“ (Бел, 2017, стр. 19)

(17) „So *musste* es ja kommen, so *musste* es ja enden.“ (Böll, 2023, S. 103)

(17a) „Така *мораше* да се случи, така *мораше* да заврши“. (Бел, 2017, стр. 82)

Пример (18) во кој *musste* има улога при градење на асертивниот чин – тврдење, *musste* се појавува во претеритум и изразува епистемска модалност.

(18) „Sie *musste* ja auch, als sie seine Flucht ermöglicht hatte, Mitwisserin gewisser Straftaten sein, wenn auch in diesem Fall nicht der wahren!“ (Böll, 2023, S. 59)

(18a) „*Мора* да знаела за некои казнени дела, иако во овој случај, не за вистинските!“ (Бел, 2017, стр. 47)

Во следниот пример (19) *musste* изразува признание за минато искуство, при што говорителот констатира неизбежност. Исказот е лична констатација, во која говорителот признава одредена животна реалност.

(19) „Ich *musste* schon sehr früh im Haushalt arbeiten, weil mein Vater häufig krank war und entsprechenden Verdienstausschlag hatte und meine Mutter verschiedene Putzstellen annahm.“ (Böll, 2023, S.22)

(19a) „Уште како многу малечка *морав* да работам во куќата бидејќи татко ми често беше болен, поради што му одбиваа од платата, а мајка ми прифаќаше различни места како чистачка.“ (Бел, 2017, стр. 18)

4.5. Формата *müsste* при градење на асертивен говорен чин

Епистемичкото значење на формата *müsste* има улога при градење на асертивниот чин – претпоставка (20), формата *müsste* е во конјунктив 2 изразува претпоставка, сомнеж или хипотетична ситуација.

(20) „Wenn Katharina radikal ist, dann ist sie radikal hilfsbereit, planvoll und intelligent – ich *müsste* mich schon sehr in ihr getäuscht haben, und ich habe eine vierzigjährige Erfahrung als Pädagoge hinter mir und habe mich selten getäuscht.“ (Böll, 2023, S.42)

(20a) „Ако е Катарина радикална, тогаш е радикално готова да помогне, целенасочена и интелегентна – сè друго би значело дека длабоко сум се излажал во неа, а зад себе имам четириесетгодишно искуство како педагог и ретко кога сум се жалел.“ (Бел, 2017, стр. 34)

4.6. Формата *müssen* при градење на асертивен говорен чин

Müssen се забележува со епистемичко значење, со што носи засилување на убеденоста во изјавата на говорителот, со тоа игра улога при формирање на асертивен говорен чин – изјава (21):

(21) „Sie *müssen* wissen, daß ich manchmal, wenn ich nicht zu Hiepertz musste und keine Extrabeschäftigung fällig war, schon um fünf Uhr zu Hause war und nichts zu tun hatte.“ (Böll, 2023, S. 49)

(21a) „*Морајте* да знаете дека понекогаш, кога не морав да одам кај Хиперцови и кога немав дополнително работно место, бев дома уште во пет часот и немав што да правам.“ (Бел, 2017, стр. 39)

4.7 Формата *müssten* при градење на асертивен говорен чин

Деонтичкото значење на формата *müssten* има улога при градење на асертивниот чин – одговор (22), формата *müssten* се појавува во конјунктив 2, оваа изјава е дадена како одговор во комуникација.

(22) „Ich habe am Morgen Katharina bei Rechtsanwalt Blorna, wo sie arbeitet, angerufen und ihr erzählt, daß Claudia und ich allein kommen *müßten*, wenn wir nicht jemand finden würden.“ (Böll, 2023, S. 69)

(22a) „Утрото ѝ се јавив на Катарина Блум кај адвокатот Блорна, каде што работи, и ѝ кажав дека Клаудија и јас *мораме* да дојдеме само ако не најдеме никого.“ (Бел, 2017, стр. 54)

4.8. Формата *mussten* при градење на асертивен говорен чин

Деонтичкото значење на формата *mussten* (претеритум) означува обврска, неопходност или принуда за дејство, пример (23) означува дека тие биле принудени или виделе неопходност да го стават во кревет, бидејќи тој бил толку пијан што не можел да остане буден.

(23) „Claudias Freund war aber schon am frühen Nachmittag so betrunken, daß wir ihn ins Bett stecken *mussten*.“ (Böll, 2023, S. 68)

(23a) „Момчето на Клаудија уште рано попладнето беше толку пијано што *моравме* да го пикнеме в кревет. (Бел, 2017, стр. 54)

4.9. Формата *muss* при градење на директивен говорен чин

Во следните примери (24) и (25) формата *muss* се појавува при формирање на директивен говорен чин – наредба и изразува деонтичко значење. Во пример (24) се поставува прашање, коешто содржи скриена наредба, додека во пример (25), иако исказот не е во заповедна форма, сепак подразбира дејство кое што мора да се изврши.

(24) „*Muss* ich dich zu deinem Glück zwingen ?“ (Böll, 2023, S. 78)

(24a) „*Морам* ли да те принудувам на среќа ?“ (Бел, 2017, стр. 62)

(25) „Nun kehrt man reumütig in den Vordergrund zurück, begibt sich wieder an die unvermeidliche Kanalarbeit, und *muss* schon wieder mit einer Erklärung beginnen!“ (Böll, 2023, S. 102)

(25a) „Сега следува покајничкото враќање во преден план, повторното упатување на работата во каналот и пак *мора* да се почне со објаснување!“ (Бел, 2017, стр. 81)

Во пример (26) формата *muss* се појавува во пасивна конструкција, со што се намалува директноста на предложеното дејство и со тоа исказот е поблаг.

(26) „Hier *muss* eine Art Rückstau vorgenommen werden, etwas, das man im Film und in der Literatur Rückblende nennt....“ (Böll, 2023, S. 43)

(26a) „Овде *ѝреба* да се направи еден вид застој со ретроактивен тек, нешто што во филмот и во книжевноста се нарекува ретроспектива:....“ (Бел, 2017, стр. 34)

Пример (27) во кој *muss* има улога при градење на директивниот чин – дозволување. Исказот не изразува обврска, но нагласува дека некој треба да има право да постави прашање. Исказот не наредува, но се утврдува, дека човек треба да има слобода да праша, со тоа се става во категорија на директивен чин – дозвола.

(27) „Man *muss* sich natürlich die Frage erlauben dürfen, wieso oder warum eigentlich ?“ (Böll, 2023, S. 131)

(27a) „Се разбира дека човек *мора* да смее да си го дозволи прашањето, како и зошто?“ (Бел, 2017, стр. 105)

4.10. Формата *musste* при градење на директивен говорен чин

Деонтичкото значење на формата *musste* има улога при градење на директивниот говорен чин- сугерирање. Во пример (28) се појавува *musste* во пасивна конструкција, со што се намалува директноста на исказот, наместо експлицитна наредба, се појавува сугестија.

(28) „Die Protokollführerin, Frau Anna Lockster, lachte so vulgär, daß sie von Beizmenne zurechtgewiesen werden *musste*.“ (Böll, 2023, S. 72)

(28a) „Записничарката, госпоѓа Ана Локстер, се смееше толку вулгарно, што Бајцмене *мораа* да ја укори.“ (Бел, 2017, стр. 57)

4.11. Формата *musst* при градење на директивен говорен чин

Во примерот (29) се јавува формата *musst* и има улога при градење на директивниот чин – наредување. *Musst* се јавува во индикатив презенс и изразува директна наредба или задолжение. Повторувањето „*musst du sofort die Polizei verständigen*“ ја нагласува итноста на наредбата.

(29) „Dann *musst* du die Polizei anrufen, es gibt keinen anderen Weg. Schon um Unheil zu verhüten. Ruf sie notfalls anonym an. Wenn auch nur die geringste Möglichkeit besteht, daß Götten in deinem Haus ist, *musst* du sofort die Polizei verständigen. Sonst tue ich es.“ (Böll, 2023, S. 93)

(29a) „Тогаш *мораи* да и се јавиш на полицијата, нема друг начин. Барем за да спречиш зло. Во краен случај, јави ѝ се анонимно. Ако постои и најмала шанса да е Гетен во твојата кука, *мораи* веднаш да ја известиш полицијата. Инаку, јас ќе го сторам тоа.“ (Бел, 2017, стр. 74)

4.12. Формата *müssen* при градење на директивен говорен чин

Епистемичкото значење на формата *müssen* има улога при градење на директивниот говорен чин – предупредување. Исказот содржи скриена закана „und ich werde es herausbekommen“, со тоа говорителот ја засилува психолошката принуда врз соговорникот, што е карактеристично за предупредувањата.

Пример (30) во кој *müssen* има улога при градење на директивниот чин – предупредување:

(30) „Alle Eingänge, alle Ausgänge waren bewacht – Sie, Sie *müssen* einen Weg gewußt und ihn ihm gezeigt haben, und ich werde es herausbekommen.“ (Böll, 2023, S. 33)

(30a) „Сите влезови, сите излези беа надгледувани – Вие, Вие *мора* да сте знаеле некој пат и да сте му го покажале, а јас ќе го откријам тоа.“ (Бел, 2017, стр. 26)

Покрај епистемичкото значење, *müssen* се појавува и со деонтичко значење при градење директивен говорен чин. Во пример (31) *müssen* укажува на нужно завршување на ситуацијата, но функционира како дел од директивен говорен чин – советување, бидејќи говорителот не присилува, туку понудува совет.

(31) „Vielleicht (fügte er weise hinzu) können Sie den Lesern der ZEITUNG meinen Rat übermitteln: So *müssen* falsche Vorstellungen von Sozialismus ja enden.“ (Böll, 2023, S. 41)

(31a) „Можеби (мудро додаде) можете да им го пренесете на читателите на ВЕСНИК мојот совет: Така *морааи* да завршат погрешните претстави за социјализмот.“ (Бел, 2017, стр. 33)

4.13. Формата *musste* при градење на комисивен говорен чин

Деонтичкото значење на формата *musste* има улога при градење на комисивен говорен чин – одбивање. Пример (32) сугерира дека тоа не било нејзин избор, туку нешто што било неизбежно или неопходно поради околностите. Пример во кој *musste* има улога при градење на комисивниот говорен чин – одбивање:

(32) „Als sie dann aber gefragt wurde, ob sie den „Herrenbesuch“ persönlich kenne, je gesehen habe, ihm je begegnet sei, *musste sie das verleugnen*, und da sie auch ein so wichtiges intimes Detail, wie die merkwürdigen Autofahrten nicht gewusst hatte...“ (Böll, 2023, S. 66)

(32a) „Но, кога потоа ја прашаа дали лично го познава „господинот посетител“, дали некогаш го видела или го сретнала, *мораише* да одрече, а бидејќи не знаеше и еден толку значаен интимен детаљ како чудните возења со кола...“ (Бел, 2017, стр. 52)

4.14. Формата *müsse* при градење на експресивен говорен чин

Деонтичкото значење на формата *müsse* има улога при градење на експресивен говорен чин – жалење. *Müsse* се појавува во конјунктив 1 и изразува неопходност, но со емоционален тон на жалење. Исказот изразува сожалување за неизбежноста на ситуацијата.

(33) „...Und nun *müsse* man leider – und leider auch Frau Woltersheim- zur Vernehmung, da war der offenen und netten Art von Frau Pletzer...“ (Böll, 2023, S. 56)

(33a) „...А сега, за жал – за жал и со госпоѓа Волтерсхајм – морало да се оди на сослушување, поради отворената и љубезна природа на госпоѓа Плецер...“ (Бел, 2017, стр. 45)

4.15. Формата *musste* при градење експресивен говорен чин

Деонтичкото значење на формата *musste* има улога при градење на експресивен говорен чин – изразување емоција. *Musste* се појавува во претеритум и изразува нужност кон нешто што се случило, со емотивно прашање полно со жалење. Овие прашања изразуваат разочараност или немоќ пред ситуацијата.

(34) „Warum *musste* das so enden, warum *mußte* das so kommen ?“ (Böll, 2023, S. 103)

(34a) „Зошто ли *мораише* да заврши вака, зошто ли *мораше* да се случи вака ?“ (Бел, 2017, стр. 82)

4.16. Формата *müssen* при градење на експресивен говорен чин

Деонтичкото значење на формата *müssen* има улога при градење експресивен говорен чин – (не)согласување. Формата конјунктив 2 перфект „*hätte sagen müssen*“ – изразува задолжителност или неопходност во минатото. Во пример (35) се изразува неисполнета обврска или неопходност во минатото, се изразува разочараност дека нешто не било кажано на вистинскиот начин.

(35) „...weil auch das nicht stimmte und nicht andeutungsweise ausdrückte, was er hatte sagen wollen und *hätte sagen müssen*.“ (Böll, 2023, S. 35)

(35a) „...Бидејќи и тоа не беше точно и ни од далеку не го изразуваше она што сакаше да го каже и *шишо мораше да го каже*.“ (Бел, 2017, стр. 28)

5. Заклучок

Од анализата може да се забележи дека модалниот глагол *müssen* игра значајна улога при формирањето на говорните чинови во германскиот јазик, со посебен фокус на неговата употреба во романот „Die verlorene Ehre der Katharina Blum“. Анализата покажува дека *müssen* може да носи деонтичко и епистемичко значење, што директно влијае врз илокуциската сила на исказите, како и врз односот меѓу говорителот и соговорникот. Првата хипотеза, која тврди дека модалните глаголи играат клучна улога во одредувањето на говорните чинови, се потврдува преку класификацијата на *müssen* во четирите главни типови говорни чинови: асертивни, директивни, комисивни и експресивни. Анализата покажува дека *müssen* во асертивните чинови изразува сигурност или неопходност, во директивните налага обврска или препорака, во комисивните ја рефлектира волјата на говорителот да преземе или одбие одредено дејство, а во експресивните изразува ставови и емиции како жалење, несогласување или огорченост. Втората хипотеза, која нагласува дека модалните глаголи во романот се користат како средство за изразување авторитет, иронија и манипулација, исто така се потврдува. Ова е особено видливо кај директивните чинови (наредби, сугестии, дозволи), каде што *müssen* често изразува принудност и контрола. Употребата на овој модален глагол во различни граматички форми ја рефлектира моќната социјална динамика меѓу ликовите, каде што говорителите се обидуваат да наметнат одредени ставови или да манипулираат со соговорниците. Оваа улога на *müssen* придонесува кон создавање на психолошки притисок и обликување на односите меѓу ликовите. Третата хипотеза, која тврди дека модалниот глагол *müssen* директно влијае врз видот и интензитетот на говорниот чин, се потврдува преку дадените примери во текстот, во кои истиот глагол добива различна улога во зависност од контекстот. Во директивните чинови, *müssen* функционира како знак за обврска или наредба, додека во асертивните чинови најчесто изразува нужност или претпоставка. Кај експресивните чинови, неговата употреба ја засилува емоцијата на исказите, особено во контексти на жалење или несогласување. Промената на илокуциската сила на *müssen* е особено нагласена

во зависност од тоа дали се користи во прашања, негации или во различни времиња. Четвртата хипотеза, според која комбинацијата на модални глаголи со различни граматички структури го менува степенот на илокуциската сила, се потврдува преку анализата на *müssen* во различни граматички структури (пасив, инфинитивни структури, конјунктив 1 и 2, индикатив). Употребата на *müssen* во пасивни конструкции ја омекнува илокуциската сила. Во конјунктив 1 и 2, глаголот добива форма со значење на претпоставка, желба или индиректна обврска, што овозможува изразување на потребата. Преку анализата е утврдено дека граматичките структури во кои се јавува *müssen* значително имаат влијание врз тоа дали говорниот чин ќе биде доживеан како строга заповед, тврдење или индиректен предлог. Со оваа анализа се покажува дека модалниот глагол *müssen* изразува разновидни комуникативни функции дека неговото значење е длабоко вкоренето во прагматичките аспекти на германскиот јазик. Примената на овие сознанија во наставата по германски јазик може да придонесе кон подобро разбирање на модалните значења и нивната прагматичка функција во комуникацијата.

Литература

а) На кирилица

- [1] Бојковска, Е. (2012), Деонтичката употреба на модалните глаголи во германскиот и во македонскиот јазик, XXXVII научна конференција на меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 14–15 јули 2011), Лингвистика, Скопје, 119–140.
- [2] Кусевска, М., Бужаровска Е., Прагматика, јазик и комуникација, Арс Либрис, дел од Арс Ламина – Скопје, 2020.
- [3] Минова-Гуркова, Л. (2000), Синтакса на македонскиот стандарден јазик, Магор, Скопје.
- [4] Чашуле, И. (1989), Модалните глаголи во македонскиот јазик, Прилози МАНУ/ОЛЛН 14, МАНУ, Скопје, 89–117.

б) На латиница

- [1] Austin, J.L. (1962), How to do things with words. Oxford: Oxford University Press.
- [2] Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S. & Finegan, E. (2007). Longman grammar of spoken and written English. London / New York: Pearson Education Limited.
- [3] Duden (2009), Die Grammatik, 8. Auflage, von der Dudenredaktion, Mannheim/Wien/Zürich: Dudenverlag.
- [4] Helbig, G., Buscha, J. (1996), Deutsche Grammatik, ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Langenscheidt, Berlin.
- [5] Engel, U. (1996), Deutsche Grammatik, 3. kor. Auflage Julius Groos Verlag, Heidelberg.
- [6] Searle, J.R. (1969), Speech acts. Cambridge: Cambridge University Press.

Книги:

- [1] „Загубената чест на Катарина Блум“ од Хајнрих Бел, превод од германски јазик Емилија Бојковска, Арс Либрис, дел од Арс Ламина, Скопје 2017
- [2] „Die verlorene Ehre der Katharina Blum“ von Heinrich Böll, 60. Auflage, Gesamtherstellung: Druckerei C.H.Beck, Nördlingen, 2023

